

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	7
<i>Розділ 1. Передісторія</i>	10
<i>Розділ 2. Народження філософського консерватизму</i>	35
<i>Розділ 3. Консерватизм у Німеччині та Франції</i>	58
<i>Розділ 4. Культурний консерватизм</i>	83
<i>Розділ 5. Вплив соціалізму</i>	110
<i>Розділ 6. Консерватизм сьогодні</i>	136
<i>Бібліографія</i>	167

ПЕРЕДМОВА

Бути консерватором означає вести специфічний спосіб життя, і консервативний характер дається взнаки в усіх галузях життя людини: мистецтві, музиці, літературі, науці й релігії. У цій книжці мене більше цікавить політична філософія, а не політична практика, що отримала ярлик «консервативна». У такому розумінні консерватизм є багатим джерелом рефлексій про політичний порядок, і метою цієї книжки буде показати аргументованість, що лежить в основі консервативної позиції, а також те, як цю позицію можна захищати. Незалежно від того, погоджуються читачі з консервативною позицією чи ні, сподіваюся, вони визнають, що консервативні ідеї цікаві за своєю суттю й що вони — обов'язкова частина наших спроб розібратися з тим, хто ми, де ми та чому.

Хоча консервативна позиція є інстинктивною, консерватизм як політична філософія — це доволі сучасне явище, що проявилось у процесі трьох великих революцій:

англійської Славної революції 1688 року, Американської революції, що завершилася в 1783-му, та Французької революції 1789 року. Така історія цього явища позначилася на всіх подальших консервативних рухах і почасти пояснює, чому слово «консерватизм» вживають здебільшого англомовні політики й партії для представлення того, за що вони виступають. В інших частинах світу це слово частіше вживають як образливе. Якщо ми зрозуміємо, чому так склалося, це допоможе нам розібратися у відмінностях між англо-американською та континентальною політикою. Водночас консерватизм у континентальній Європі був так само суттєвою силою, як і в англомовному світі. Тому, щоб показати широту й складність консервативної інтелектуальної традиції, яка впродовж сучасної історії була частиною західної цивілізації, я ввів сюди розгляд філософів Франції, Австрії, Німеччини та Іспанії.

Вимушено я обмежився аргументами й ідеями. Як інтелектуальна та духовна сила, консерватизм виражався не лише у філософських дискусіях, а й у мистецтві, поезії та музиці. Найбільші консервативні філософи приділяли багато уваги природі мистецтва й ідеям, які воно несе. Перша велика публікація Берка була впливовим трактатом, присвяченим ідеям «піднесеного й прекрасного». «Лекції з естетики» Гегеля стали його найвищим внеском у філософську думку XIX століття. Водночас багато «культурних консерваторів», ідеї яких я коротко представляю, були також видатними поетами та прозаїками: наприклад, Шатобріан, Колрідж, Раскін, Еліот. Ті, хто хоче повністю осягнути, що стояло на кону дискусій про «спонтанний порядок» в Австрії, мають вивчати

не лише праці Гаєка та його школи. По-своєму не менш доречними тут будуть симфонії Малера, вірші Рільке й опери Гофманстала та Штрауса. Я побіжно торкатимуся цих питань, але їхньому докладному розкриттю треба присвятити окрему книжку.

Як завжди, я дуже вдячний Бобові Гранту, від ідей та ерудиції якого я залежав на кожному етапі написання цієї книжки.

ПЕРЕДІСТОРІЯ

Сучасний консерватизм є породженням Просвітництва. Але він звертається до умов життя людини, які можна спостерігати в будь-якій цивілізації в будь-який історичний період. Ба більше, консерватизм є частиною філософського спадку, що своїм корінням сягає щонайменше часів Стародавньої Греції. Арістотель у своїй «Політиці» захищає конституційний уряд у термінах, що залишаються так само впливовими серед сучасних консерваторів, як і були в стародавньому світі. Насправді велика праця Арістотеля стала передвісником більшості ідей сучасних консерваторів. Але ці ідеї були адаптовані до таких обставин, що їх сам Арістотель не міг передбачити — як-от виникнення національної держави, зникнення релігії як чинника, що об'єднує, та постання «великого суспільства», що складається з мільйонів незнайомих, які співпрацюють в умовах верховенства права.

Історики ідей постійно повторюють ту саму помилку, коли припускають, що ідеї мають власну, окрему історію

і що одна ідея породжує іншу, так само як одні метеорологічні умови породжують наступні. Марксистки, які вважають ідеї побічним продуктом економічних чинників, припускаються протилежної помилки, відкидаючи інтелектуальне життя як таке, що повністю підпорядковується матеріальним умовам. Широкий і деструктивний вплив марксистської теорії вочевидь спростовує те, що вона стверджує. Американський консерватор Річард Вівер висловив це в назві своєї знаменитої та впливової книжки «Ідеї мають наслідки» (Ideas Have Consequences, 1948). І це так само стосується консервативних ідей, як і ідей, що пропагуються лівими рухами. Тому, щоб зрозуміти передісторію консерватизму, треба визнати, що ідеї мають далекосяжні наслідки для історії людства; але також треба усвідомити, що вони не постають з інших ідей, а часто сягають своїм корінням біологічних, соціальних і політичних умов, які лежать глибше за раціональні аргументи.

Ми — люди — зазвичай живемо в спільнотах, пов'язаних взаємодовірою. Нам потрібен спільний дім, безпечне місце, де ніхто не ставить під сумнів наші претензії на володіння ним і де ми можемо звернутися до інших по допомогу в небезпечні часи. Нам потрібен мир із сусідами та процедури, якими ми можемо його захистити. Нам також потрібні любов і захист, які надає родина. Перегляд умов життя людини, пов'язаних з будь-яким із цих чинників, означає порушення імперативів, що ґрунтуються на біології та потребах соціального відтворення. Але вести політичні суперечки так, ніби ці чинники надто далекі від царини ідей, що заслуговують на згадку, означає ігнорувати всі обмеження, про які треба